

Dr. Joh. Stelzenberger: Die Beziehungen der frühchristlichen Sittenlehre zur Ethik der Stoa. Eine moralgeschichtliche Studie. München 1933. Max Hueber Verlag. XX + 525 Seiten (Preis: 20'80 RM).

Skromni jedan kamičak za izgradnju cjelovite povijesti moralke imala bi pružiti ova studija, kako veli sâm auctor u predgovoru. Odmah ćemo primijetiti, da ovo djelo, i ako obraduje tek jedan uži ostsjek iz povijesti moralke, nije samo skromni kamičak i mali doprinos, već je u svom području opsežna zaobljena cjelina, djelo golemog rada i uzorne znanstvene temeljitosti, kakovu među znanstvenim pojavama nijesmo vični da svagdano sretamo. Osobitom potporom i poticajem kardinala Faulhabera omogućena je izvedba toga lijepog djela, a univerzitetsko društvo za promicanje znanosti pružilo je glavni doprinos za tisak, koji je u svakom pogledu uzorno proveden. Tako se djelo i svojim vanjskim ruhom ugodno preporuča, te lako čita. Tome doprinosi i birani, lijepi jezik, kao i laki, zanimivi piščev stil.

Auctor je upotrebio bogati znanstveni aparat, gotovo nepreglednu literaturu. Osim nekih sto glavnijih djela, koje sprijeda posebice navada kao češće citirana vrela, nalazimo na svakoj stranici još pravo mnoštvo raznih citacija i navoda literature. Subjektivna ličnost piščeva potpuno iščezava; on se dapače i ondje skromno potpuno skrio, gdje očitim vlastitim kriterijem gradivo obraduje, analizuje i bira i to redovito prikazuje kao nužni objektivni logički slijed auctoritativnih argumenata i probranog gradiva.

Svrha je auctoru da obradi odnošaj između rane kršćanske moralke i stoičke etike. To svoju zadaću on u opsežnom uvodu obrazlaže, postepeno razbistruje i tačno definira.

Historija moralke nije još potpuno istražena ni obradena. Za dobe sv. Otaca, su moralne nauke još bile smiješane s općenitim dogmat-skim naukama. Dalek je i naporan bio put od parenetičkih predavanja otaca I. i II. vijeka do »Bogoslovne Sume« sv. Tome Akvinca. Origen i Orgur Nišana su pokušali, da praktičnu nauku odijele od teretskih principa, ali su to bili tek pokušaji. Istom sredovječna sholastika dogotavlja izgradnju sistematske teologije. Al i ako se tu postigao vrhunac naučnog razvitka, ipak teolozi obraduju još uvijek moralku skupno sa dogmatikom, a ni veliki prvak sredovječne teologije, Toma Akvinski, nije te dvije naučne grane još razdvojio. Tek bogoslovi 17. vijeka počinju ih rastavljati, te P. Laymann S. I. († 1635.) prvi rabi naslov »Theologia moralis«, pak za njim Busembaum i drugi redom. Tako postaje moralka samostalna znanost.

Od ovog čitavog dugog razvoja znanosti, auctor uzimlje samo patrističko doba, nekako prvih 6 vjekova, koje je baš od najveće važnosti, jer su tu udareni prvi temelji razvitka. Patrističko je doba već prilično dobro obradeno; ipak preostaju još ogromna područja uopće ne istražena, osobito ranijeg i kasnijeg srednjeg vijeka, pa i novijeg doba, tako da o potpunoj i jednoličnoj iscrpnoj sistematskoj povijesti moralke ne može još da bude govora, dok se pojedina razdoblja temeljito ne obrade.

Auctor zalivača i sam u starije sigurnije doba: odnos Stoicizma i kršćanske moralke. Protestantски pisci prikazuju ponajviše Seneku (Br.

Bauer) ili općenito Stoicizam (H. A. Winkler i dr.) kao glavno vrelo i korijen kršćanstva. Drugi opet tvrde (C. Jentsch), da su tri velika Helena, Sokrat, Platon i Aristotel, dali čitavu gradnju kršćanskoj teologiji. A neki pače uopće radikalno niječu historičku opstojnost Isusovu (Lublinski) i t. d. U zadnje je vrijeme taj protestantski racijonalistički radikalizam znatno popustio, al ipak još uvijek prejako ističe upliv Helenizma na kršćanstvo i njegove dogme, a također i znatnu ovisnost o Stoicizmu.

Auktor tačno precizuje pravo katoličko stanovište i raziašnjuje, u koliko se može ovdje govoriti o objavi, historičkom razvitku dogme i o utjecaju vremenskih faktora. On ovdje povlači preciznu granicu između dogmatike i moralke i ukraliko ih definira. Dok dogmatika radi o Bogu, njegovoj biti i djelovanju spasa, dakle o naučima vjere, predmet je moralne teologije čovječje nastojanje i djelovanje u odnosu prama Bogu, svom vrhunaravnom cilju. Vrela spoznaje kršč. moralke jesu: razum, objava i tradicija.

Prama postavljenoj tezi o odnosu kršč. moralnih principa i Stoičke etike, isključuje se potpuno svaki upliv antike filozofije na sv. Pismo. Kršćanstvo u svojim temeljnim mislima i u dogmama nije ni na kakav način uplvisano. Ono ima svoje čudoredne principe iz objave, koji su od čisto naravske antike etike za svjetove odjeljeni. Kako se o odnošaju Isusove nauke prama antiki uopće ne može ni govoriti, tako se ni moralna načela evanđelja ne mogu nikako sravniti s predkrščanskom ili vankrščanskom etikom. Ona uopće ni nezna za mnoga specifično krščanska načela, kao što su vrhunaravna ljubav, vrlo istaknuta potreba molitve i milosti, nužna sinteza religije i čudoređa, život po vjeri i u vjeri, objektivne moralne norme i kao konačni cilj čudorednog nastojanja, motrenje i uživanje Boga.

Uz objavu je i razum jedno od temeljnih vrela spoznaje za moralnu teologiju. Objava je u sv. Pismu sadržana tek u principima i temeljnim mislima: to su tek klice ideja, al ne gotova znanstvena sistematika, koju tek razum ima da obradi i razvije. To sjemenje objave došlo je u dodir sa kulturom okolišnjeg svijeta, ali je taj dodir bio samo vanjski: kultura helenističko-rimska poslužila je samo svojim formama, dala je svoju terminologiju i izglađeni način izražaja, kojim će teologija zaodjeti svoje principe i nauke. Ta crkvena tološka znanost nastala je tek spojem vjerskih istina i poapoštolske tradicije sa transcendentnim naukama starih filozofa. Bilo je potrebno, da teologija prihvati savremeno oružje moderne naučne forme, da se uzmogne uspješno braniti protiv napadaja poganske nauke (Gnosticizam i druge hereze). Protj vještini i učenim napadačima, Celsu, Lucianu i Porfiriju, trebalo je crkvi branitelja, kao što su bili Melito Sardski, Justin Mučenik, Aristid i Origen, koji su istim oružjem protivnika branili, proširivali i učvrščivali crkvenu nauku.

Kako se dakle u toku prvih šest vjekova kršćanstva teorija krščanskog morala susreće sa stoičkom etikom?

Sintetičku, kronološku metodu redom po piscima auktor ne uzimlje, jer bi se kod svakog pisca morali uvijek isti predmeti obradbe ponavljati; analitička je zgodnija, jer po njoj odabire pojedine naučne probleme, te u njihovom razvitku istražuje kod pojedinih sv. Otaca odnošaj prama Stoi.

Ovaj doksografički put ima ipak tu veliku prednost, da se pojedini problemi mogu cjelovito i pregledno obraditi, osobito oni, iz kojih oštro izbija veza kršćanske i stoičke etike.

Da se svim nesuglasicama ukloni, auctor označuje temeljne termine: etiku i kršćansku moralnu teologiju. Moralna filozofija ili etika je čista znanost razuma, koja uči, kako treba čovjek da žive i djeluje, da mu život bude suglasan sa razumom, koji je jedini izvor čisto naravnog ćudoreda. Vrelo naprotiv moralne teologije je objava i po vjeri osvijetljen razum, a cilj joj je vječni život. Sadržaj su joj nauke o ćudorednim zahtjevima vjere, a istodobno pruža motive za Bogu mio život. Etika se ne bavi nadnaravnim objavom, ali kako čovjek naravnim svjetlom razuma može po stvorenjima da Boga upozna, tako može ljudsko shvaćanje po sebi da pojmi i ćudoredne spoznaje naravnog reda, kao razliku dobra i zla, pravde i nepravde, te općenite ćudoredne pojmove i norme. Tako je i antička etika dosegla zaista zamjernu visinu, pak se u raznim moralnim pojmovima dovinula do pravog kršćanskog shvaćanja, i ako motivi nijesu bili čisto kršćanski. U dodiru sličnih pojmova valja naći i obilježiti granice između raniji kršćanskih teološko-moralnih principa i stoičkih etičkih načela. Budući pak da se često međusobno stječu sadržaji religioznog i čisto moralno-filozofskog ćudorednog poimanja i skupa se slijevaju literarni produkti, ne može se uvijek lako dokazati, da li se neka stvar uzima sa pogleda objave: značenje se tu razabire po bližnjem odnošaju i smislu.

Pisac je najprije dao kratki pregled stoičke nauke u okviru čitave helenističko-rimske filozofije, da omogućiti lakše razumijevanje njezinog sistema i djelovanje istoga na kršćansku literaturu. Zatim je prikazao općenito stanovište crkvenih Otaca prema filozofiji. Kod toga je u kratkim potezima iznosio dodirne strane patrističke literature i antičke mudrosti uopće. Na toj bazi je onda tačno osvijetlio utjecaj specijalnih stoičkih nauka, od kojih je izabrao slijedeće, da svaku napose opširno obradi u posebnom poglavlju: 1. Nauka o naravskom pravu; 2. Maksima o življenju prema naravi; 3. Nauka o savjesti; 4. O dužnosti; 5. O afektima i idealu apatije; 6. Ideal mudraca; 7. Nauka o etičkim dobrima i o kreposti; 8. Shema četiriju kardinalnih kreposti; 9. Nauka o sedam glavnih grijeha; 10. Seksualna etika; 11. Diatribe; 12. Nadodao je još jedno poglavlje o kršćanskim parafrazama stoičkih spisa, i onda konačni zaključak djela, koje se još na kraju popunjava sa opsežnim registrom osoba i stvari, koji omogućuje brzu i laku orijentaciju.

Uzorna je obradba ovih napomenutih posebnih problema. Mnoga zanimiva pitanja, predočena su velikom bistrinom i preciznošću.

Pisac ovog moralno-historičkog djela uz svu svoju opsežnu literarnu djelatnost istodobno je docenat i agilni duhovnik akademske omladine. Sa mnogo požrtvornosti i žara vodi katoličke študentske organizacije, kojih ima na univerzi znatan broj. Djelo takovog uspješnog praktičnog trudbenika i radi toga posebice preporučam.

N. Milićević.

Professeurs Notre Dame de France: La Palestine. Guide historique et pratique avec cartes et plans nouveaux. 5. édit., Paris, Bonne Presse, 1933, str. XLI + 814.